

lású és égetésű, barnás színű edény. Szája csorba. A perem alatt két szabálytalan zég-zug vonal fut körbe. F.: 3.5 (2404.). — 4. Rossz iszapolású és égetésű, feketés-barna színű edény (2406.). M.: 11; F.: 5.7 cm. — 5. Barnás-fekete színű, rosszul iszapolt és égetett edény (2405.). M.: 11.7; Sz.: 7.8; F.: 6 cm. — 6. Rossz iszapolású és égetésű, barnás-fekete színű agyagedény. M.: 9.8; F.: 4.7 cm (2445.). — 7. Öntött, bronz szíjvég, liliomformájú áttört díszítéssel (520.). — 8. Vascákány, talán avarkori (521.). — 9. Kettős csontkakúp-alakú orsókarika (533.). — 10. Lapos orsókarika (534.). — 11. Átlyukasztott kisebb fenőkö (1000.). — 12. Két, kettős csontkakúp-alakú orsókarika (2420.). — 13. Függőlegesen barázdált nagy agyaggyöngy (2421.). — 14. Profilált bronzcsat, pecékkel (2220.). — 15. Kerek átmetszetű, bronzhuzalból készült, nyitott karperec (2221.). — 16. Lapos bronzhuzalból készült, nyitott karperec (2222.). — 17. Lapos bronzhuzalból készült, nyitott gyűrű (2223.). — 18. Kerek átmetszetű, bronzsodronyból készült, nyitott fülbevaló (2224.).

Együvé tartozó anyagot csupán a Papere-tarjánvégi és csanyiparti leletek adnak. A tarjánvégi a gazdagabb, de nagy hibája, hogy feltáráskor nem fordítottak gondot, az anyagnak sírok szerint való elkülönítésére és ebből következőleg az anyagnak a sírokban való helyzetére sem. A csanyiparti anyag el van különítve sírok szerint, de annyira szegényes az egész temető, hogy a tarjánvégi leletekkel való kapcsolata csupán az öntött, állatábrázolásos, kis szíjvég alapján állítható.

Ez az egész leletanyag a hazai avar fémművesség utolsó fejezetét képező griffes-indás bronzöntvények csoportjába tartozik. Fellépésének ideje Fettich szerint a Kr. u.-i VII. század három utolsó évtizede, virágzási kora pedig a VIII. századra esik.²⁸⁰ A mi anyagunk már a virágkorba tartozik. Teljesen egyező anyagot a vajtai²⁸¹ és szebényi²⁸² (93. sír) leletek adnak.²⁸³

Dr. Párducz Mihály.

VI. Honfoglalás-kori emlékek.

Szőlő-halom. 1893. május 27-én, ásatás alkalmával, Varga Antal lovassírt tárt fel, amelyből egy koponya (775.) és két kengyel (776., 777.) került a gyűjteménybe. A kengyelek nem egyforma nagyságúak, az egyiknek a talpa is szélesebb. Füleik nagyjából köralakúak, szárukat négy-szegletes keresztmetszetű rúdvasból kovácsolták. A nagyobbik magassága 18, szélessége 13.5, a kisebbiké 16.5, ill. 12.5 cm.

²⁸⁰ Marosi Arnold és Fettich Nándor: Dunapentelei avar sírleletek. A. H. XVIII. 1936. 98. l.

²⁸¹ U. ott, 13. kép.

²⁸² U. ott, 32. kép.

²⁸³ *Táblamagyarázat: XVIII. 6.* Csanyipart 2. sír (2268.; $\frac{1}{4}$ nagyság). 8. Csanyipart 6. sír (2411.; $\frac{2}{7}$ nagyság). 9. Kincsestemető (386.; $\frac{2}{7}$ nagyság). 10. Csanyipart 2. sír (2409.; $\frac{1}{4}$ nagyság). 11. Csanyipart 10. sír (2410.; $\frac{1}{4}$ nagyság).

Kengyeleinkhez egészen hasonló típusúak a Szentés-naphegyi,²⁸⁴ Kecskemét Madari-tanyai,²⁸⁵ Eger Dr. Turcsányi-szőlői,²⁸⁶ ószentiváni²⁸⁷ és Hódmezővásárhely-szakálhátí²⁸⁸ példányok. Korát az egri kengyelekkel talált I. Romanos és fiai: Christophoros és X. Constantinos ezüst érme (928—44.) pontosan meghatározza.

Ismeretlen lelőhely-ről származik a gyűjteménynek két kengyele (2431.). Füleik, a benne levő lyukakkal együtt, négyszögletes idomúak, száraikat téglalap keresztmetszetű rúdvasból kovácsolták. A kisebbik szára ívesen hajlik a kiszélesedő talp felé, a nagyobbik hajlása alig vehető észre. A nagyobbik talpán, alulról, erősítésre szolgáló gerinc húzódik végig. A nagyobbik magassága 16,5, szélessége 14, a kisebbiké 15,5, ill. 13 cm. Legjobban a bodrogvécsi²⁸⁹ kengyelhez hasonlít.

Ismeretlen lelőhely-ről került a gyűjteménybe egy leltározatlan torques (2433.). Négy szál, 3,3 mm vastag, kerekátmetszetű bronzhuzalból csavarták össze. A huzalok közeibe ismét drótot csavartak, amelyet két igen vékony bronzdrótból fontak. A torques kapcsokban végződik; a kapcsok mellett, a huzalok közeit kitöltő vékony bronzdrótot, erősen és sűrűn egymásmellett, rátekeresztették. Átmérője 14,5 cm, vastagsága 8,4 mm, az összecsavart vékony bronzdrót 0,3 mm vastag. Legközelebbi analógiául a Hódmezővásárhely-Gorzsán, a Kiss Pál-féle tanyában, a 24. sírból kikerült torques szolgál.²⁹⁰

VII. Kora Árpád-kori emlékek.

Barci-rét. A leltári bejegyzés szerint két bronzkarperec töredéke (2374.), két bronz hajkarika (2376.) és két gyűrűtöredék (2374.) származik erről a területről. Az egyik karika végét S-alakban hajlították meg. A leltár szerint ásatásból származnak, amire azonban bővebb adataink nincsenek.²⁹¹

Csomorkány. A templomromok mellől, ismeretlen időben előkerült fülbevaló (2219.). A bronzból készült fülbevaló, a leltárba mint „valószínűleg aranyból készült hajgyűrű” van bevezetve, amelyet Szeremlei Samu ajándékozott a gimnáziumnak.

²⁸⁴ Hampel József: A magyar honfoglalási kor emlékei. Budapest, 1900. XC. tábla, 701. l. (Továbbiakban: Hampel Honf.).

²⁸⁵ Hampel, Joseph: Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn III. köt. 428. t. (Továbbiakban: Hampel III.).

²⁸⁶ Hampel Honf. 574. l. 2. ábra.

²⁸⁷ Dolgozatok, VIII. (1932.) L. tábla 30.

²⁸⁸ U. ott, XII. (1936.) LXIX—LXX. t.

²⁸⁹ Hampel Altertümer, I. Fig. 544.

²⁹⁰ Dolgozatok IX—X. (1933—34.) 266—7. II. További analógiáit l. ugyanott, az 54—66. jegyzetekben.

²⁹¹ Ugyancsak a Barci-réten levő Hunyadi-halomban, intézetünk hasonló korú temetőt tárt fel; az erről szóló beszámolót lásd az 1935. évi ásatási jelentésben, folyóiratunk ezen kötetében.

Fecskés. 1894. aug. 23-án, az egykori Fecskés, középkori község területén, Oláh Imre tanár végzett ásatásokat. Kutatásai során, Muzsik István földjéről, egyik végén S-alakban meghajlított és laposraverni bronz hajkarika (846.), szarvas- (847.) és őzagancsok (848.), ismeretlen rendeltetésű, erősen oxidálódott vasdarabok (849.), — közülük egyik darabon bronznyomok látszanak (854.), — vaskarika (853.), fenőkö-darab (850.), két talpasedény fenéktöredékei (851., 852.) kerültek elő. A fenéktöredékek durva iszapolásúak, az egyik vörösre, a másik szürkére volt égetve, korongon készültek. A leletek rajzát és leírását Szeremlei közölte.²⁹²

Gorzsa. 1896. aug. 17-én Varga Antal tanár, Keleti Adolf tanyáján soros temetőt ásatott. A sírokból mindössze két bronz, S-alakban hajlított végű hajkarika (870., 871.) került a gyűjteménybe.²⁹³

Hatablak. A Tótkomlós-orosházi út mentén, Zalai Gergely tanyáján, 1894. aug. 11-én, Varga Antal tanár, a hatablaki kápolna romjait ásatta, amely alkalommal hat teljesen háborítatlan sírt tárt fel. A sírokból két nyitottvégű, bronz hajkarika került elő (922., 923.). Ugyanakkor, közvetlenül a templom romjai mellől, rövidszárú, széles tollú és nagy karikájú vaskulcsot (924.) és agyagbögre töredéket (925.) is szállítottak a gyűjteménybe.²⁹⁴

Kápolna-dűlő. Varga Antal, 1896. szeptember 12-én, Márton Pál tanyáján, templomalap után kutatva, soros temetkezésből álló sírokat tárt fel, amelyekből hajkarikák (822—829., 831., 833—835., 840.), öt, nem szabályosan csiszolt fluorit- (844.) és több apró pásztagyöngyszem (844.) került elő.²⁹⁵ A hajkarikák közül 19-nek a vége S-alakú. Legtöbbjét, vékony, némelyiket igen vékony, kerekátmetszetű, ezüst, vagy bronzhuzalból készítették. Háromnak átmetszete téglalapalakú, egynek téglalap átmetszetű huzalát sűrű csavarásokkal díszítették. A fluorit-gyöngyök a leltárban ametisztnek vannak feltüntetve. Valószínűleg a Krassó-Szörény megyei Moldvabányáról, vagy a Szatmár megyei Kapnikbányáról származtak. A leletek II. Géza király érmeivel vannak datálva (1146—61.). A templom alaprajzát, az erős feltűrés miatt, felvenni nem lehetett.

Kútölgy-dűlő. A csomorkányi útfélen, Igaz Jánosné, szül. Varró Anna tanyáján, 1893. őszén, a Kistó-hajlásból kiemelkedő dombból, két karperec került elő (801., 802.), amelyek egy sírból származnak. Teljesen egyforma nagyságúak, kerekátmetszetű, vékony ezüstdrótból készültek, s végeikre vékonylemezzel ezüstcsöveket erősítettek. Az ezüstcsövekre dinnyemag-alakú ezüstlemezeket forrasztottak, amelynek felületét bevésített vonalakkal díszítették. Az elvékonyodó ezüstlemezvégek felől, a karperecre kis drótkarikát forrasztottak. Nem lehetetlen, hogy a karperecek végein gyöngy is volt, s ezek a kis, forrasztott ezüstkarakák arra

²⁹² U. ott, II. 332—334. II.

²⁹³ U. ott, II. 348. I.

²⁹⁴ U. ott, II. 433. I.

²⁹⁵ A leleteket, rajzokkal együtt, Szeremlei ismertette, II. 364. I.

szolgáltak, hogy a gyöngy elcsúszását megakadályozzák. A karperecek végeire forrasztott ezüstlemezek, állatábrázolások vehetők ki.²⁹⁶

Ugyan e helyről való egy S-alakú bronz hajkarika (803.).

Ugyancsak a csomorkányi-út mentén, a Kápolna-dűlőben, 1892-ben, Tergina Gyula, Bartha Sándor földjén ásatott, amely alkalommal S-alakban végződő bronz hajkarikát (803.) talált, amely az általános méretnél valamivel nagyobb. Szeremlei az ásatás ismertetésénél több ilyen hajkarikáról tesz említést, a gyűjteménybe azonban csak ez az egy darab került.²⁹⁷

Mezőszőlős. 1895. nov. 16—17-én, Mezőszőlős középkori község templomának alapfalai ásatásakor, Égető József tanyáján, gr. Wenckheim József, Ilona majorjához tartozó földön, részben feldúlt, részben háborítatlan és szegényes mellékletű sírok voltak. A leletek közül 3 érmet és 2 hajkarikát Szeremlei, munkája II. kötetében, a 436. lapon lévő képen közölt.

Innen való egy vaskulcs (955.), amely lyukasvégű, tolla kétosztású; egy akasztónak, vagy fémedény fülének használt bronzkarika, a karikát vékony bronzlemez közé szorították, amelyet akasztószeggekkel erősítettek fel. Volt még két bronz hajkarika is (950., 951.), az egyiknek végét laposra kalapálták. Valószínű, hogy S-alakban volt meghajlítva, amely azonban letört. Tört állapotban van egy tömör bronzgomb is (957.), amelynek a felerősítésére szolgáló füle hiányzik. Egy vörösrégetett, közepesen iszapolt edény fenéktöredéke (958.) is innen való, amelyből az edény alakjára nem lehet következtetni. A temető korát II. Géza két (952., 953.; C. N. H. 133., 136.) és IV. István (1163—64.) egy érme (954.) határozza meg.

Rárós-Vereshalom. 1892. szept. 20—22-én, a rárósi templom alapfalai ásatásakor, a templom északi részénél, több bolygatott és négy háborítatlan csontváz került napvilágra. A háborítatlan sírok mellől S-alakú bronz hajkarikák (818., 811. a. — 814. a.), valószínűleg gyűrűfej díszítésére szolgáló hegyikristály (817.), három szálból és kerekátmetszetű bronzhuzalból fonott gyűrű (815. a.) került elő. — A leleteket Szeremlei tévesen említi, mert a tárgyról készült rajzon, mint idetartozókat, azokat a fluírot-gyöngyöket is feltüntette, amelyek a Kápolna-dűlőben, Márton Pál tanyáján kerültek elő.

Ismeretlen lelőhely-ről. Szabó Pál adományaként, két vékony, ezüsthuzalból készült hajkarika (2199., 2200.) került a régiségtárba. Legjobban a Hódmezővásárhely-szakálháti temető 2., 5., 12., 13., 18., 19. sírjaiból előkerült hajkarikákhoz hasonlítanak, amelyek az Árpád-korból valók.

²⁹⁶ A karpereceket először Varga Antal az Arch. Ért. 1894. évi kötetében ismertette (137—138. l.), ugyanott közölte rajzukat is. — Az ezüstlemezek díszítésének a Székesfehérvár-Demkőhegyi temető 7. sírjában talált karperec díszítése felel meg leginkább. Lásd: Hampel III. 397. tábláján, 1. ábra.

²⁹⁷ II. 314. l.

VIII. XII—XIII. századi emlékek.

Batida. 1895. aug. 30-án, Oláh Imre, részint Szilágyi Bálint, részint Fejes János bérlők földjén, középkori templom ásatása alkalmával, két bronzgyűrűt (995., 997.), egy oválisalakú, bronzból készült, kerekátmetszetű csatkarikát (998.) és IV. István (1163—64.) rézérmét (992.; C. N. H. 98.) találta.²⁹⁸

Férged. 1895. aug. 15-én, Oláh Imre, Csáki Sámuel tanyaföldjén templomalapok után kutatva, téglá- és kőtörmelékek között, fenőkö töredékét (904.) és egy edény peremtöredékét találta, szétszórt embercsontokkal együtt. Az embercsontok közül egy koponyatöredéket (903.) a gyűjteménybe beszállított. Az edény peremtöredéke közepesen iszapolt, feketésbarnára égetett, símafelületű, erősen profilált.

Két nappal később, ugyanezen a területen, de Csáki Pál tanyáján, ásatásai során, meggörbített vaspánt-darabot (896.), több elégült vaslemezt (897—899.) és egy talpasedény töredékét (902.) talált.

Ugyanakkor Fejes János tanyáján, vaslándzsa köpüje (906.), valószínűleg koporsóvasaláshoz használt, ácskapocshoz hasonló sarokszeg (907.), egyik végén átfúrt, a másikon kulcstollhoz hasonlóan meghajlított vaskampó (908.), kovácsoltfejű vasszeg (909.), s több apró vastöredék (910—919.) került elő.

Ugyanerről a területről, a következő évben Csáki Imre egy IV. István-féle érmet (1162—1163., C. N. H. 103.) ajándékozott a régiségtárnak.²⁹⁹

Hódmezővásárhely—Práter kert. A leltári napló bejegyzése szerint, ismeretlen időben és körülmények között, négy edény került innen a régiségtárba. Mind a négy korongon készült, téglavörösre égetett, három (1120—1122.) szemcsésen, egy (1123.) finoman iszapolt. Egyik edény (1120.) égetés közben elnyomódott, feneke a szájához viszonyítva nem áll vízszintesen. Feneké átmérője kb. 8, szája 14.5, legnagyobb kihasasodása 17, magassága 14.5 cm. Testvonala a felsőharmadánál kihasasodik, szája kb. 45 fokos szögben kihajlik, pereme íves-hajlású. A jól iszapolt edény (1123.) testvonala a fenékből egyenletesen emelkedik ki, s legnagyobb kihasasodását a test félmagasságában éri el. Szája vízszintesen hajlik ki, pereme íves. Feneke aránylag széles s nincs lesímítva, átmérője 9 cm. Szája 12, legnagyobb kihasasodása 13.5, magassága 10 cm. A harmadik (1121.) testvonala az elsőéhez hasonlít, az eltérő méreteken kívül a különbséggel, hogy ennek vállát mélyített tojássor díszíti. Külső felülete erősen kopott. Feneke 8.5, szája 13.8 cm átmérőjű, legnagyobb kihasasodása 15, magassága 11.5 cm. A negyedik edény (1222.) behúzott nyakú, szája erősen kihajlik, pereme sarkosan ferdére metszett. Testvonala a 11.5 cm átmérőjű fenékből a felsőharmad alsó határáig bővül, legnagyobb kihasasodását itt éri el (21 cm). Magassága 16.5, szája 18.5 cm széles.

²⁹⁸ Képét és leírását Szeremlei ismertette. II. 299. l.

²⁹⁹ U. ott, II. 337—338.

Hasonló, e kori érmekkel datált edények, a kecskeméti múzeumban vannak.

Mártély. 1894. március 26-án, Szűcs József tanyáján, Varga Antal ásatásai során, igen sok bolygatott és összehányt csontváz között, egyetlen háborítatlan sír is volt, amelynek mellékleteként két vaskés töredékei (927., 928.) kerültek elő.

Ugyanakkor, Szűcs József földjével szomszédos Széll Ferenc földjén, hat bolygatatlan sírt tárt fel, melyeknek hét vastöredék (931—937.), két bronztöredék (938—939.), köszörűkő (930.) és egy agyagorsókarika (929.) volt a melléklete.³⁰⁰

Kopáncs. Técsy József ügyvéd, a Csárpatelki-útmenti földjén, több középkori tárgyat talált, melyeket még 1891-ben a gimnázium gyűjteményének adományozott. A leletek között egy nagyobb (888.) és egy kisebb kereszt (889.), két IV. István (1162—63.) érem (876., 877.; C. N. H. 98.), egy IV. László (1270—90.) báni dénár (878.; Ciro, Truhelka: Die slavisches Banaldenare, Wien, 1899. 90. I. I. 2., Banus Stefan Babonezić.), egy ruha-kapocs-pár (881.), egy imakönyv-kapocs (880.), egy fejcs, bronzgyűrű féldarabja (879.) és köpüs nyílhegy (890.) volt. A leleteket, rajzaik kíséretében, Szeremlei ismertette.³⁰¹

A *nyílhegy* (890.) 7.5 cm hosszú, kétszakállú, köpűje van; szakálhegyei kb. 2.5 cm-re állnak szét. Az eperjeskei 8.,³⁰² a gombosi B. temető 61.³⁰³ és a Pilin-sírmányhegyi I. temető 45. sírjából³⁰⁴ kikerült szakálas nyílcsúcsokhoz hasonlít legjobban.

A *kisebb kereszt* (889.), az *imakönyv-kapocccsal* (880.) és ruha-kapocccsal (881.) együtt, újkorinak látszik; minden jellegzetesség nélküliek. A kisebb keresztnek füle letörött, épúgy lehet rózsafüzérre való, mint mellkereszt is.

A nagyobbik kereszt (888.; XXI. tábla 1. ábra) a kora gótikus lóhere formát akarta utánozni, amely azonban nem sikerült, mert a kereszt-szárai ellipszisformákban végződnek. Ahol a függőleges és vízszintes szárak találkoznak, a bronzlemezéből készült szárok szabályos köralakban szélesednek ki. A köralakú kiszélesedés akkora, hogy a Krisztus alak felsőtestének alsó határáig leér. A Krisztus alakot bronzlemezéből félhengerverszerűen préselték ki és három szeggel erősítették a kereszt-szárakra. A felerősítés, a keresztrefeszítés helyein, a két tenyérnél és lábaknál történt.

Krisztus teljesen kinyújtott testtel, karokkal és lábakkal van ábrázolva. Míg a karoknál az ábrázolás egészen jól sikerült, a lábaknál egészen rossz. A karoknál ki tudták hangsúlyozni a két könyököt és kezeket, sőt ujjakat is, a lábaknál azonban a jobb- és ballábat megkülönböztetni nem lehet. Annyi határozottan megállapítható, hogy a lábak szorosan

³⁰⁰ U. ott, II. 396., rajzuk a 397. lapon.

³⁰¹ U. ott, II. 369—371. l.

³⁰² Arch. Ért. 1920. 54. l.

³⁰³ U. ott, 1908. 409. l.

³⁰⁴ Hampel III. T. 521. 1. ábra., ennek szára azonban csavart.

egymás mellé voltak helyezve és a lábak alatt, lábtartó deszka (suppedaneum) is volt.

Krisztus feje egyenesen áll és előrenéz. Szemeit nem zárja le, s úgy ábrázolták, mint élő embert, aki a világ felett uralkodik; fejét királyi korona díszíti. A felsőtest hosszúra nyúlt, a bordák egy-egy mélyített vonallal, stilizáltan, rosszul vannak jelölve; a köldök nem látszik, bár az ágyékkendő jóval a csípő, sőt ágyék alatt, redősen tűnik fel, s az elképzelhető térdekig ér le. Az arc és nyak széles, a szemek és orr jelzése — bár ezeket is mélyített vonalakkal ábrázolták, jól sikerült. A száj, ill. az alsóajak esetlen, túlságosan előreáll és széles. A homlokra húzott korona ábrázolása is sikerült. A nyitott korona felsőszéle hármastagozású. Email bevonás, vagy aranyozás nyomát, nem találtuk.

A kereszt szárai 21, ill. 15.5 cm hosszúak, s 2.3 cm szélesek, csak az alsószár keskenyebb, amely 1.7 cm széles. Krisztus teste 12.5, a kinyújtott karok együtt 10.5 cm hosszúak. A törzs szélessége átlag 1.5 cm. A keresztoszárak végein az ellipszisek megrongálódtak, nagytengelyük 5, kistengelyük 3 cm. Mindegyik ellipszis közepe át van fúrva, a köralakú keresztoszár kiszélesedését négy helyen fúrták át és szegekkel erősítették fel. Valószínű, hogy a keresztet valamilyen ajtóra erősítették fel.

Legtöbb egyezést a XII. századi keresztetekkel mutat. E korban divatos Krisztust királyi koronával ábrázolni; az ábrázolásmód pedig bizonyos keleti hatásokat árul el, ami a kereszties hadjáratok nyomán jelentkezett. Hasonló, latin kereszt ábrázolás: egy fából faragott kereszt, rajta rézből készített s emaillozott corpussal; Montelius mutatta be.³⁰⁵

Szent Erzsébet. Varga tanár 1893. évi ásatásai alkalmával, Csáky Lajos földjén, középkori templomalap melletti sírokban, egy hajkarikát (779.), egy karperecet (778.) és egy III. István (1162., 1163—72.) féle dénárt (784.; C. N. H. 137.) talált. A karperecet első ízben Varga ismertette;³⁰⁶ leírásában megemlíti, hogy a karperecet aranylemezzel vonták, de nem futtatták be. Ma a karperecen ennek nyoma sem látható. Rosszezüstből való, kerekátmetszetű huzalból készült, két végére vékony ezüstlemezből csövecskét forrasztottak, amelyeken szembeforduló állatfejek vehetők ki. Valószínűnek látszik a feltevés, hogy a díszített ezüstcsövecskéken kívül esetleg gyöngyszem is díszíthette. Erre mutat az egyik csövecske közelében, a karperecre forrasztott kis karika, amely a gyöngyszem elcsúszását akadályozta meg.

Erzsébeti-út mellékéről, Hajdú Sándor ajándékaként, IV. István (1163—1164.) érmei (785—789.; C. N. H. 98.) kerültek a gyűjteménybe. Valószínű, hogy a Szent Erzsébet középkori község területéről valók.

Városi téglagyár. 1902. jún. 28-án, vétel útján került a gyűjteménybe egy feketés-szürkére égetett, síma felületű, közepesen iszapolt, korongon készült, egyenetlen, de mégis laposfenekű edény (2257.). Testvonalala lefelé szűkülő, szájának kihajlása erősen profilált, pereme majd-

³⁰⁵ Montelius, Oscar: „Das lateinische Kreuz“. Mannus, VII. (1915.) 281—284. ll.

³⁰⁶ Arch. Ért. 1894. 139. l., rajza a 137. lapon, 9. ábra.

nem függőlegesen metszett, sarkos levágású. Fenékmérete 8,5, szája 12, legnagyobb kihasadása, testvonalának felsőharmadában 14, magassága 10,5 cm.

Ismeretlen lelőhelyről származik s a gyűjteménybe is ismeretlen körülmények között került egy *ereklyetartó-kereszt* töredéke (2156.; XXI. tábla 3. ábra.). Bronzlemezről préselték, latin, pontosabban a merovingkeresztek alakját utánozza. Két szára közül a hosszabbik, az alsórészen, a rövidebb szárak alatt, letörött, s az ereklyetartónak csak az előlapja maradt meg. Szárjai a végei felé enyhén szélesednek, s a hosszúszáron, felül, két fül van, amelyek a hiányzó csuklósszerkezet segítségével arra szolgáltak, hogy a hasonló alakú és nagyságú hátlapot az előlaphoz erősítsék. A kereszt szélein bemélyített vonal húzódik, amely mintegy bekeretezi az ugyancsak bemélyített vonalakkal stilizált Krisztus alakját.

Krisztus karjai a könyöktől látszanak, amint oldalt, felfelé kitarja, s a rövidebb szár alsószélétől, csaknem a felsőszéléig ér. Feje pár vonallal, hosszúknak, megnyúlnak van ábrázolva, egyenes tartással. Szemei úgy hatnak, mintha nyitva lennének. Nyakába egészen melléig érő medaillont akasztottak, amely a ruhába öltöztetett Krisztus alak felett, jól kivehető. Vállait kabátfele borítja, amely elől nem ér össze és a mellkas alsószéléig ér. A kabátszárnnyakat elől zsinórral fogták össze, amelybe hálóhurkolással egy újabb zsinór van hurkolva, amely az altest jobb- és baloldala felé tart. A kabát alatt valami egészen puhaanyagú alsóruha tételezhető fel. A kereszt hosszabbik és felsőszárba eső feje fölött, a szabadon maradt részen, görögbetűs, vésett felirat van. A felirat két sorból áll: a felsősorban csupa nagy-, az alsóban kisbetűk vannak, valamennyi betű elmosódott. Valószínű, hogy ΘΥΕΟΡ (vagy ΘΕΟΣ) υἱός (Isten fia) volt felírva. A bizantípusú kereszt, nem lehetetlen, hogy mindjárt a királyság kezdetén idekerült görög szerzetesek, apácák és építőmesterek útján jutott hozzánk.

Ismeretlen lelőhelyről való egy korongon készült, közepesen iszapolt, téglavörösre égetett edény (1185.), amelynek aránylag széles fenekéből, enyhén bővülő testvonallal, vízszintesen hajlik ki a 9 cm magas edény profilált szája. Pereme függőleges metszésű. Vállán, kb. másfél cm távolságra, egy-egy cm hosszú, fapálcikával készült benyomások futnak körbe; fenékén, a fenékperem mellett, mélyített körvonal látszik, amellyel koncentrikusan, középen, ismét kör van, amelyben félellipszisalakú fenékbélyeg díszlik.

Ismeretlen lelőhelyről származik egy vörösfoltokkal tarkított, feketés-szürke edény is (2389.), amely közepes iszapolással, korongon készült, s a felülete égetés közben erősen megrepedezett. Testvonala lefelé enyhén karcsúsodó, szája és pereme enyhén kihajló, íves. Nyakától, csaknem a fenékig, fapálcikával készített, bemélyített és hatszor körbefutó spirálvonal húzódik.

Árpád-kori kerámiánkban, a feketés-szürke színűre égetett edények, általában a legrégebbek közül valók, későbbiek a vöröses-sárgára

égetettek, s a két szélsőség között a vörösszínű edények vannak. Bemutatott edényünk, színe miatt, az Árpád-kor elejére volna tehető, viszont a fapálcikával bekarcolt, síma vonaldíszítés, éppen annak végére utalja. Állításunkat a kecskeméti múzeumban levő hasonló edények³⁰⁷ igazolják, amelyek hiteles ásatásokból származnak és érmeikkel vannak datálva.

IX. XIV. századi emlékek.

Varga tanár 1894. szept. 20—22. között, *Mezőszöllősen*, a Tatársánc mellett, Valaszka János tanyáján, középkori templom alapfalait ásatta. Ásatása közben feszítőzablát (971.), zabloldalaszárát (973.), nyílcsúcsot (970.), vederfület (969.), ládafület (972.), kardmarkolat-keresztvasát (981), s egyéb, ismeretlen rendeltetésű vastárgyakat (974., 975., 977—979., 989.), továbbá edényfenék, vagy talán kályhaszem töredékét (963.), két edényszáj (964., 965.) és két edény töredékét (966., 967.) találta. Szeremlei az anyagleírását Veresegyház-falu ismertetésénél közli.³⁰⁸

A *feszítőzabla* egyenes-tengelyű, feszítő tengelye három részből áll. Az egyenes-tengely négyszögletesre van kovácsolva, s a közepe felé ki-vastagodik. A feszítő-tengely két darabja az oldalszárakhoz van kapcsolva, s ezeknek belsővégei vissza vannak hajlítva, s a visszahajlításban a harmadik darab, egy U-alakúra meghajlított, kovácsolt, nyelvszorító foglal helyet. A nyelvszorító végei, a feszítő-tengely visszahajlításaiban, vissza vannak verve. A zablaszárak egyenesek, laposra vannak kalapálva, amelyeknek végei, ellentett irányban, karikákban végződnek. A feszítő-tengely beiktatásánál kissé kiszélesedik; az egyenes-tengellyel visszavertfejjű, egy-egy gyűrűben végződő szeggel van összekapcsolva. Az ilyen gyűrűkben karikák vannak. A zablaszárak másik végénél, a karikák tövében, a baloldali zablaszáron, horogkapocs, a jobboldalin, a feszítőláncból még megmaradt első szem töredéke van. A zablaszárak hossza 18.5, az egyenes-tengelyé 12.5, a feszítő-tengely egy-egy része 5, a nyelvszorító 6 cm hosszú. Az egyenes- és feszítő-tengelyek egymástól 10.5 cm-re vannak.

Feszítőzablánknak csaknem tökéletes analógiája az a példány, amelyet az egri ciszterciták gimnáziumának gyűjteményében őriznek.³⁰⁹ A

³⁰⁷ Tiszaugi (Lt. 690/1930.), stb. edények.

Árpád-kor elejéről való az a szemcsésen iszapolt, szürkés-feketére égetett, világos foltokkal tarkított edény, amely a Városi Múzeum tulajdona, s a Franciszti-téglagyár területén találták (243/1936.). Azért mutatjuk itt be, mert eddig még nem volt publikálva. Síma és díszítetlen, 6 cm átmérőjű, fenékéből enyhén bővülve emelkedik ki, testvonala a felsőharmadban éri el legnagyobb kihasasodását, majd ismét összehúzódva, kihajló szájjal, ívelt peremmel, 11 cm magasságban, szájtátmérője 8.7, legnagyobb kihasasodása 11 cm. Korát, a szín mellett, pontosan határozza meg, hogy telső kétharmadát fésűs díszítés borítja.

³⁰⁸ II. 474—476. ll.

³⁰⁹ Dr. Szendrei János: Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves országos kiállításon. Budapest, 1896. 117. l. (Továbbiakban: Szendrei.)

kettő közötti eltérés mindössze annyi, hogy az egri feszítő-tengelyének két darabján, az *U*-alakú nyelvszorítón kívül, négy-négy lapos karika is van.

A *zablaszár* (973.) kissé ívben hajlik, lapos, 13.5 cm. hosszú, az egyik vége négyszögletesre van kalapálva, amelyben ugyancsak négyszögletes lyuk van. A lapos-szár négyszögletes végétől 3 cm-re, kis fül van.

A *nyílcsúcs* (970.), egészen laposra van kalapálva; hegye 3.4 cm hosszú, s 2.4 cm széles. Szára előbb másfél cm hosszúságban 6.7, majd hirtelen 3.3 mm-re vékonyodik. A nyílcsúcs teljes hossza 8 cm, amelyből a szárra 4.5 cm esik. Sok hasonlóságot mutat a XVII. századi török nyílcsúcsokkal.

A *vederfűl* (969.), kovácsolt vasból készült, csavarítottorsú. Két vége kb. 25 cm átmérőjű vedret tarthatott, ívmagassága 14 cm. Egyik vége letörött, a másik, amely rendeltetésének megfelelően be volt görbítve, kinyúlt. A cikói temető 345. sírjában talált vederfűlhez hasonlít.³¹⁰

A *ládafűl* (972.), pontosan akkora és olyan, mint amilyeneket faládákon ma is általánosan használnak.

A *kardmarkolat-keresztvas* (981.) hossza 14, legnagyobb szélessége 2 cm; végei felé elvékonyodik. Tüskéje eredetileg hosszabb volt, az egyik oldalon majdnem teljesen le van törve. A nyéllyuk négyszögletesre van kalapálva. Sok hasonlóságot mutat a XVI. századi keresztvasakkal.

Az *edénytöredékek* annyira töredékesek és jellegzetesség nélküliek, hogy azokból kormeghatározásokat levonni nem lehet.

X. XV. század végéről való emlékek.

Fecskés. A makói határhoz tartozó, középkori Fecskés község területéről, a Kardos-féle földről, ajándékozás útján került a gyűjteménybe egy vaskengyel (863., XXI. tábla 4.). Kovácsoltvasból készült, trapéz-idomú, szárai és talpa szélesre van kalapálva. Szárai 15 cm hosszúak, legnagyobb szélessége 15.5, fülshélessége 8, talpszélessége 4 cm. A kengyel talpának folytatásában, függőleges irányban, lefelé, leffentyűszerű lemezben tovább folytatódik. Ez a leffentyűszerű talpnyúlvány gyakorlati rendeltetés nélkül, tisztán díszítésre szolgált. Hogy mekkora és milyen alakú lehetett, eldönteni nem lehet, mert a nyúlvány le van törve. Annyit meg lehet állapítani, hogy stílusa hasonló azokhoz a gótikus díszkengyelekéhez, melyeket a XV. századvégi, XVI. századi ízlésnek megfelelően, vasból kovácsoltak, s elég gyakran rézzel is bevonták. Ilyen volt a Hohenaschen-ban (?) előkerült, s ma a berlini fegyvertárban levő XV. századi gót-kengyel,³¹¹ amelynek talpnyúlványa csúcsban fut össze. Ez a

³¹⁰ Hampel III. Taf. 218. 1. ábra.

³¹¹ R. Zschille—Forrer: Die Steigbügel in ihrer Formen-Entwicklung, Berlin, 1896. VII. tábla 1. ábra.

csúcs azonban nem a kengyel középvonalában áll, hanem kissé jobbra toldott.³¹² — Pontosan a középvonalba esik annak a XV. századvégi vas-kengyel talpnyúlványának csúcsa, amely egy elefántcsontból faragott nyereghez tartozik, s amelyet ma a berlini Monbijou-kastély történelmi múzeumában őriznek.³¹³

Ismeretlen lelőhelyről került Szász Mihály ajándékaként a gyűjteménybe egy *vaszabla* (1025.). Rajzát Szeremlei, minden leírás és megjegyzés nélkül, vásárhelyi középkori leletek között mutatja be.³¹⁴ Feszítő-tengelye egy darabból van kovácsolva, középen, a nyelvszorító széles, lapos. Egyenes-tengelye négyszögletes, végei szélesre és laposra vannak verve és át vannak fúrva, a zablaszárazhoz egy-egy karikában meghajlítottvégű és visszavertfejú szeggel vannak erősítve. Az egyik ilyen szegkarikában nagyobb karika van, amelybe horogkapocs fűződik. A zablaszáraz négyszögletes keresztmetszetűek és ívben meghajlítottak; végei, ellentett irányban, kisebb karikákban végződnek. A feszítő-tengely beiktatásánál, nagyobb köralakban, laposra verték, s ezzel díszítették. Alsó harmadában egy-egy horogkapocs, ugyanott feszítőlánc-tartó kisebb karika van; a feszítőlánc egyetlen megmaradt szeme, S-alakban van meghajlítva. Hasonló, XV. századi típusú zabla a kecskeméti múzeumban van kiállítva.

XI. XVI. századi emlékek.

Batida. Szilágyi Bálint tanyájáról, több e kori kályhaszem került elő. Vannak közöttük harangalakúak (1225—1227.), poháralakúak (1229—1231.). Az egyik poháralakú szája négy, köralakú karélyban behúzva. Valamennyi durván iszapolt, téglavörösre van égetve; korongon készültek. A harangalakúak szája átlag 12—14 cm átmérőjű, némelyik az égetés közben ellipsziszalakúra nyomódott össze, magasságuk átlag megegyezik a szájátérővel. Csúcsosak, egyiknek hossza 4 cm, a többié letörött. Belül, a csúcsfelé eső részen, egészen feketék.

A poháralakúak testvonalának alsóharmadában, a fenékszélesség alig változik, majd erős íveléssel a szájátérő szélességéig bővülnek, s henger alakot vesznek fel. Szájperemük, befelé, erősen profiláltan, kb. egy cm szélességű peremet alkot. Fenékatérőjük átlag 5 cm, s szájuk kb. 10—11 cm széles. Némelyik a száradás, illetve égetés közben, kissé összenyomódott. Magasságuk 14—15 cm között váltakozik. Rosszul iszapoltak, a korong nyomai belső felületükön erősen meglátszanak; téglavörösre vannak égetve, és a felületük egészen vörös, vagy sárgás-vörös foltok tarkítják.

³¹² Ugyanilyet mutat be Nagy Géza is a Magyar viseletek története c. munkában, a 36. tábla 8. ábráján.

³¹³ Demmin, August: Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwicklungen von den ältesten Zeiten auf die Gegenwart. Gera-Untermhaus, 1891. 653. l., ábrája a 652. lapon, 8. sz. a.

³¹⁴ II. 472. I.

A poháralakúak között van egy olyan is, amely az előbb említettek-től csak annyiban tér el, hogy a testvonal felsőharmadában a hengeralakú test, négy szabályos, háromnegyedkörös karélyba formálódott, s a szájnnyílása ennek megfelelően alakult. A perem itt is befelé profilálódott és szélesedett ki. Töredékes állapotban maradt meg.

Teljesen hasonló kályhaszemek a kecskeméti múzeumban, XVI. századi érmekkel datálva, igen nagy számban vannak.

Csomorkány. 1892-ben, a csomorkányi templom körül, Tergina Gyula, 1895-ben pedig Varga Antal ásatott. A templom körül, több helyen végeztek ásatásokat. A templomromokkal szemben, Hajnal Pál földjén, vaspatkó töredéke (807.), és vasbárd (806.) került elő. Közvetlenül Hajnal Pál földje mellett, Tóth Péter földjén, agyagedényeket, egy csengetyűt (805., XXI. tábla 2.) és két magyar dénárt (811.) talált és adományozott a tulajdonos a gyűjteménynek. Az egyik dénár I. Ferdinándé (1526—1564; Harsányi 171. g. típusú³¹⁵), amelyet 1557-ben, a másikat 1577-ben, II. Rudolf uralkodása alatt (1576—1608; Weszerle, V. tábla 12.³¹⁶) verték.

A csengetyű harangöntvényből készült. Olyan csonkakúphoz hasonló, amelynek alap- és fedőlapja ellipszisalakú. Felülete díszített. Szájszéle enyhén kihajló; a szélétől mintegy 8—9 mm-re, a csengetyű testén körbefutó vonalat reszeltek, s ez a bereszelés úgy hat, mintha a szájszéle, sávosan körbefutva, ki volna vastagítva. Felületén, egymással párhuzamosan, két kiemelkedő borda fut, amelyek a csengetyűtestet nagyjából háromrészre osztják. Ezek a bordák kettős kiemelkedésből állanak. Az alsó, a csengetyű testéből alig emelkedik ki, míg a felső, az alsóból erősebb kiemelkedést mutat és hosszabb-rövidebb, nem egyenletes alakban és vastagságban szakad meg. Fülét a jobb- és baloldalon, kúposan fúrták meg, s valószínű, hogy ezek az átfúrások eredetileg köralakúak voltak, azonban a használat következtében az eredeti átfúrás annyira tágult, hogy a fül végződése teljesen átszakadt. A csengetyűtest teljesen ép, repedésmentes, hangja ma is csengő, tiszta. Nyelve vasból lehetett, nyelvcsapja letörött, helyén vasrozsa nyomai látszanak. Testmagassága 8, füle 1.5 cm, szájátmérője a nagytengely irányában 6.8, a kistengelynél 5.9 cm. Az alsó borda 4.5 mm széles, a csengetyűszáj sávjától 13 mm távolságra kezdődik; a felsőborda az alsótól 2.4 cm-re fut körbe. Átlagos magassága 1.5 mm-re tehető. — Hasonló példány a rákosi leletből került elő, amelyet Pósta Béla mutatott be.³¹⁷ Csengetyűnk korának felsőhatár megállapításául I. Ferdinánd és II. Rudolf érmei figyelemreméltók.

Fecskés középkori község területéről, Fejes János földjéről, csákányfokos (864.) került elő. Vasból kovácsolták, egyik felét előbb négyszögletű, majd nyolckarélyúra kalapálták; másik fele lefelé ível, s előbb

³¹⁵ Harsányi Pál: Adatok a C. N. H. III. kötetéhez, Numizmatikai Közöny. XVI. évf. (1917.) 34. l.

³¹⁶ Weszerle József: Hátrahagyott érmészeti táblái. Budapest.

³¹⁷ Pósta Béla: Régészeti Kutatások Oroszöldön, II. köt. 502. l. Majdnem tökéletes mása a gyulai múzeumban van; kora meghatározatlan.

négy-, majd nyolcszögletű, legvégén csúcsban végződik. Foka egészen lapos, csipkézett szélű, az egyes karélyok körívesek és befelé ívelők. A nyéllyuk ovális alakú; a nyelét, a csákányfokos jobb- és baloldalán, egy-egy 9 cm hosszú tüske közé szorították, amellyel a nyélre erősítést biztosabbá tették. A csákányfokos hossza 16.5 cm.

Magyarországból hasonló példány, a Darnay-múzeumban van, amely Nagyberzsényről (Veszprém megye) került oda, s a XVI. század elejéről való.³¹⁸ Legtöbb egyezőséget a Llewelyn—Meyrick-féle gyűjtemény hasonló, XV. századvégi darabjával mutat.³¹⁹

Férged. Csáki Sámuel, a férgedi határrészen levő tanyaföldjén, II. Ferdinánd (1619—37.) ezüst érmét (921.) találta (Weszerle, IX. tábla 7.). Az érem Körmöczbányán készült.

A *Hódtó fenekén*, közel a mai Új-templomhoz, Bagittai nevű kereskedő földjén, 1 m mélyen, kis korsóalakú edényt találtak, amelyet Szeremlei Sámuel adományozott a gyűjteménynek (1187.). Szemcsésen iszapolt, nem teljesen símafelületű, erősen profilált testvonalú edényke, amelyet világossárgára égettek. (XXI. tábla 5.). Felületét vöröses-barna színnel, ecsetfestéssel díszítették. Az edényke legnagyobb kihasasodása az alsóharmadánál van, innen testvonala erősen karcsúsodik, s a felsőharmad határán hengeresnyakúvá formálódik. A középsőharmad alsó- és felsőhatárán, egy-egy vízszintes, festett vonal fut körbe, s a két vonalközét rendszertelen mintákkal, ügyetlenül töltötték ki. Kihajló szájrpereme sarkosra vágott, s hengeres nyakán a korong nyomai még kívül is erősen látszanak. Talpa erősen profilált, talpszéle, a szájrperemhez hasonlóan, sarkosra vágott, s lesímitott, amely alkalommal szélét a talpvastagságnál szélesebbre alakították. Feneke 4.7, szájának belsőpereme 3.4, a külső 4 cm átmérőjű, legnagyobb kihasasodása kb. 4 cm magasságban 7.8, magassága 9.7 cm. Nyaka 2.7, talpa 4 cm-re szűkül össze. Kora, a formáját és készítési technikáját tekintve, a XVI. századra tehető.

A *Kállay-utcai leányiskola udvarán*, másfél méter mélységben, egy korsót találtak, amely Szeremlei Samu ajándékaként, 2256. sz. alatt lett a leltárba bevezetve. Magassága 23, fenékátmérője 8.5, legnagyobb kihasasodása, kb. 10 cm magasságban 13 cm, nyaka kb. 10 cm magas, hengeres és 4 cm átmérőjű, szája 8 cm-re szélesedik, pereme köröskörül le van törve. Száját szűrő zárja el, amelynek közepe kitörött; a megmaradt szűrőlyukak igen aprók. A szájrperem alatt, a szalagfűl kiindulásánál, túlfolyó van. Szemcsésen iszapolták, korongon készült és nem egyenletesen égették. A korsó alapszíne sötétbarna, amelyet helyenkint fekete, feketés-szürke és világosbarna foltok tarkítanak.

A szájrperem alatt és a szalagfűl kiindulása közötti részen, továbbá közvetlenül a szalagfűl alatt, a korsó nyakán, csaknem egészen körbefutó, apró, rovátkolt díszítés látható. A szájrperem alatt egy, a szalagfűl alatt

³¹⁸ Szendrei, 116. l.

³¹⁹ Demmin, i. m. 813. l., ábrája a 812. lapon, 9. szám alatt.

négy sorban, egymással párhuzamos, nagyjából keskenyebbik oldalára állított, téglalapalakú rovátkolás, pecsételő-hengertől származik.³²⁰

Korsónkon, a pecsételő-hengerrel készített minták alatt, 7—8 fogú fésűvel készített, cakkozott mintájú díszítéseket látunk. A szalagfűl külső felületén, közepén, kb. másfél cm távolságnyira, egy-egy cm hosszú, fapálcikával benyomott díszítések vannak.

Nagy kár, hogy a pontos megfigyelések, leletkörülmények hiánya miatt nincs biztos támpontunk a kormeghatározásánál. Amint Höllrigl József: „Árpád-kori kerámiánk“ c. tanulmányában kimutatta,³²¹ a szürke, általában a sötétebb tónusú és korongon készült edények falain, gyakoriak az olyan díszítmények, melyeket fésűs technikával készítettek; ezek az Árpád-kor elejéről származnak. A kormeghatározást az is megkönnyítené, ha korsónknak nem volna körös-körül letöredezve a szájereme. Bár korsónk részben fésűs technikával van díszítve, még sem tartozhatik az Árpád-korba, mert egyfelől e korban, főleg annak elején, annyira finom az edénykészítési technika, és más az edényszín, hogy ilyen sötétbarna, vagy feketés-szürke, foltos edényeket abból az időből nem ismerünk, másrészt a korsót sem használták abban az időben. A megmaradt, s az esetleges szájerem kiképzéséből következően, arra gondolunk, nem tévedtünk, mikor korsónk korát a XVII. századi technikával egybevetve, — a kecskeméti múzeum hasonló anyaga alapján, — e korba helyezzük.

Mezőszőlős. Valaszka János, Tatársánc melletti tanyája területéről, 1894. aug. 9-én, ásatás alkalmával, Varga Antal egy I. Lipót-féle (1657—1705.) duariust talált (968.), melyet 1699-ben vertek. A gyűjteményben van elhelyezve.

Szentkirály. A mai Szentkirály-iskola területén, 1893. október 8—21. között, Szeremlei Samu végzett ásatásokat. Ásatásából nyílcsúcs (790.), téglalap keresztmetszetű, bordázott bronzgyűrű (791.), három vaskés töredék (793—795.), fenőkö (796.), kovakő (797.), bordázottdíszű, kerek cserépdarab (798.) és két orsókarika (799—800.) került napvilágra. Az orsókarikák közül az egyik (799.) kettőscsonkakúp-alakú és vöröses-barnára égetett, díszített felületű; a másik (800.) lapos, díszítetlen, szürkeshű. A leleteknek határozott jellege nincsen, egyedül csak a nyílcsúcs olyan, mint amilyenek a XVII. századi török nyílcsúcsok.³²²

Dr. Bálint Alajos.

³²⁰ A pecsételő-hengerrel, annak technikájával és mintáival, részletesen W. Unverzagt foglalkozik a „Terra sigillata mit Rädchenverzierung“ c. munkájában. Ennek ismertetését itt mellőzzük. Lásd: *Materialien zur römisch-germanische Keramik*, III. Frankfurt a/M., 1919. 18. s. köv. II.

³²¹ Arch. Ért. 1930. és 1932—33. évi köteteiben.

³²² Szendrei, 407. lapon, felsősorban, a második.